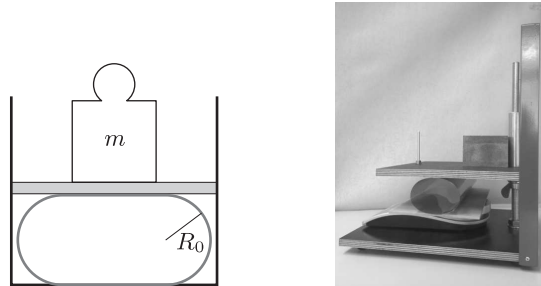

Kísérleti feladat

A kísérleti feladat két részből állt, melyek megoldásához részben ugyanazokat a kísérleti eszközöket kellett használni.

1. feladat. Lapok rugalmassága

Ebben a feladatban írásvetítő fólia rugalmassági adatait, hajlítási szilárdságát és Young-modulusát vizsgálták a versenyzők. Először a fóliát henger alakúra kellett hajlítani, majd egy speciális „préssel” a hengert oldalról összenyomva a nyomóerő függvényében a benyomódást mérték. Az elrendezés elvi vázlatja és fényképe az 1. ábrán látható.

1. ábra. Az elrendezés elvi rajza, és a henger alakúra hajlított fólia a rugalmasságát mérő préssben

A prés alján egy digitális mérleg helyezkedett el, erről lehetett leolvasni az $F = mg$ nyomóerőt. (A mérleg az m tömeget jelezte ki grammokban.) A prés felső lapját szárnyas anyacsavarral lehetett finoman mozgatni. A csavar elfordulásából következtetni lehetett a benyomódásra.

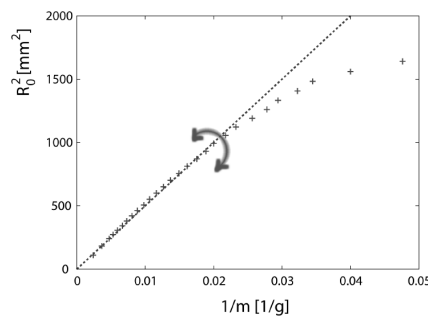
Elméleti megfontolások alapján a benyomott fólia alakja elegendően nagy összenyomás esetén jól közelíthető stadion alakúval, mely két R_0 sugarú félkörből és két egyenes szakaszból áll. Ilyenkor az R_0 sugár és az F nyomóerő között az

$$(*) \quad R_0^2 = \frac{l\kappa\pi}{2F}$$

összefüggés áll fenn, ahol κ a fólia anyagára jellemző hajlítási szilárdság, l pedig a henger magassága. Látható, hogy az elrendezés nem ideális rugóként viselkedik.

A versenyzőknek össze kellett állítaniuk a kísérleti elrendezést, és több fólia esetén is meg mérték az F erőt a prés $2R_0$ szélességének függvényében. Fel kellett ismerjenek bizonyos szimmetriákat, továbbá feladatuk volt az egyensúlyi helyzetek megkeresése és ezek stabilitás-vizsgálata. Ezután alkalmasan transzformált adatok ábrázolásával igazolni kellett, hogy a (*) formula valóban helyes egy bizonyos $R_0 < R_c$ tartományban. Végül meg kellett határozni az $\frac{R_0}{R_c}$ értéket, a κ hajlítási szilárdságot, és abból adott összefüggés alapján a fólia Young-modulusát.

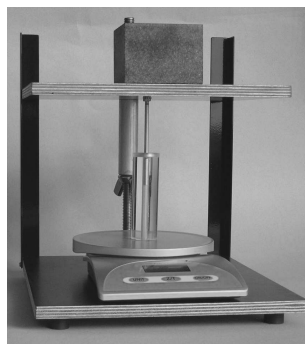
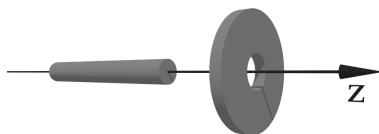
Kiértékeléskor nagyon fontos, hogy olyan transzformált mennyiségeket ábrázoljunk a grafikonon, melyek között lineáris kapcsolat van. Például ábrázolhatjuk R_0^2 -et a mérleg által mutatott $m = F/g$ tömeg reciprokának függvényében. A 2. ábrán egy valódi mérésből származó grafikon látható. A nyíl jelzi a stadion közelítés érvényességi tartományát. Jól láthatóan ebben a tartományban a transzformált adatok között egyenes arányosság áll fenn.

2. ábra. Az $x = 1/m = g/F$, $y = R_0^2$ mennyiségek ábrázolásával kapott grafikon

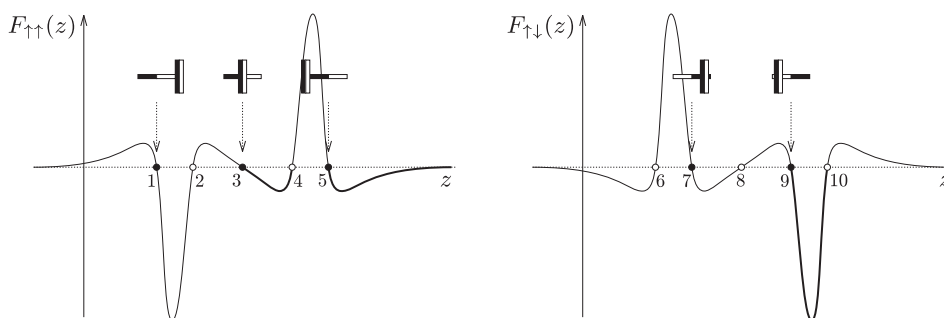
2. feladat. Mágnesek közötti erők, stabilitásvizsgálat, szimmetriák

Ebben a feladatban a versenyzők egy hosszú rúd mágnes és egy gyűrű alakú mágnes közti erőt mérték a mágnesek közti távolság függvényében. Fel kellett ismerjenek bizonyos szimmetriákat, továbbá feladatuk volt az egyensúlyi helyzetek megkeresése és ezek stabilitásának vizsgálata. A gyűrű alakú mágnes egy átlátszó műanyagcső végére volt ragasztva. A rúd mágneset ebbe a csőbe kellett bedugni, ez biztosította, hogy a két mágnes tengelye mindig egy egyenesbe essék (3. ábra). Az erőt az előző mérésnél is használt digitális mérlegre szerelt préssel mérték.

3. ábra. A két mágnes elvi rajza, és elhelyezkedésük a présben

A megoldást nehezítette, hogy a rúd mágnesre csak a felfelé irányban ható erőt lehetett mérni, hiszen a prés csak tolni tud, húzni nem. Persze ha a rúd mágnes polaritását megfordítjuk, akkor az erő iránya is ellenkezőjére vált, így lehet felvenni a teljes görbét. A 4. ábrán látható a mágnesek között mért F erő a rúd mágnes z helyzetének függvényében párhuzamos, illetve ellentétes polaritás esetén. (A két mágnes középpontjának távolsága z .)

4. ábra. A két mágnes között mérhető F erő a z távolság függvényében párhuzamos, illetve ellentétes polaritás esetén

A görbék meglepően bonyolultak, annak ellenére, hogy több érdekes szimmetriát is mutatnak! Mindkét függvény páratlan függvény, és az egyik mágnes polaritásának megváltoztatásakor az erő is előjelet vált, azaz:

$$F_{\uparrow\uparrow}(z) = -F_{\uparrow\uparrow}(-z), \quad F_{\uparrow\downarrow}(z) = -F_{\uparrow\downarrow}(-z), \quad F_{\uparrow\uparrow}(z) = -F_{\uparrow\downarrow}(z).$$

A görbék zérushelyei felelnek meg az egyensúlyi helyzeteknek. Az egyensúly stabil, ha az erő az egyensúlyból való kitéréssel ellentétes irányú, azaz ha a görbe negatív meredekséggel metszi az x tengelyt. Ellenkező esetben az egyensúlyi helyzet instabil. Az ábrán teli körök jelölik a stabil, üres körök az instabil egyensúlyi helyzeteket.

A versenyzőknek az egyensúlyi helyzeteket kellett megkeresniük és osztályozniuk, a szimmetriákat kellett megállapítaniuk, és az $F(z)$ grafikonok egyes szakaszait kimérve, a szimmetriák figyelembevételével kvalitatíven fel kellett rajzolniuk a teljes grafikonok menetét.